

Syýasy ýelpewaç

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Syýasy ýelpewaç SYÝASY ÝELPEWAÇ

kitapcy.ru

Heniz ortada ideologiá diýen düşünje ýokka, «çep» we «sag» adalgalary ilkinji gezek 1789-njy ýylyň Beýik Fransuz rewolýusiýasy wagtynda döwlet mejlisiniň agzalarynyň arasynda orta atyldy:

Mejlisiň başlygynyň sagynda dine, korola we paly öñki režimiň goldawçylary, cepinde bolsa radikal rewolýusionerler oturdy.

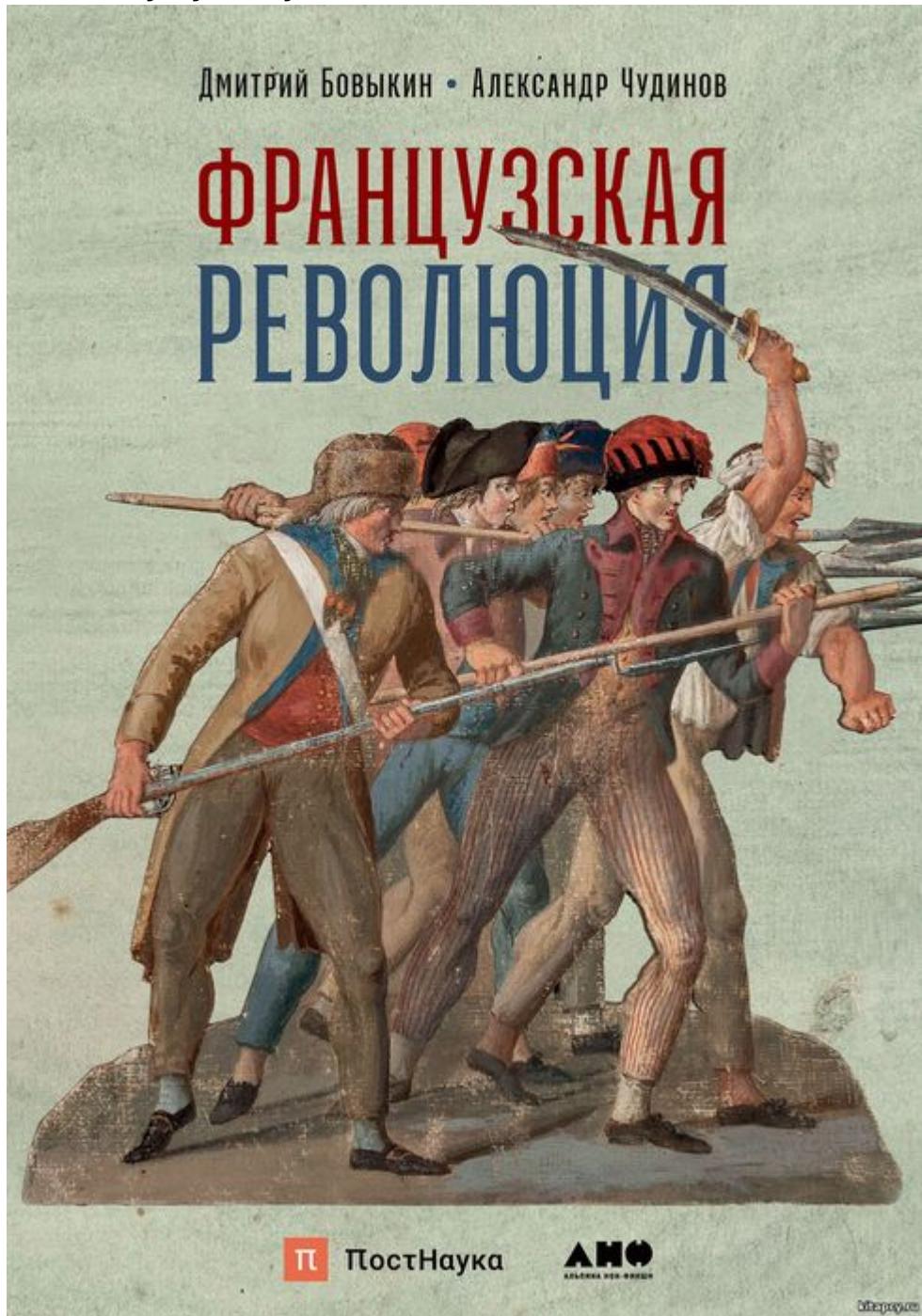
1791-nji ýıldan başlap mejlisin agzalary üýtgesede, taraplaşmalar dowam etdi – «täzelikçiler», «ylymlılar» merkezde we çepde, özlerine konstitusiyanyň wyždanly goragçylary» diýýän öñki režimiň tarapdarlary sagda oturdy.

Ýuwaş-ýuwaşdan «buržuaziýanyň aristokratiá bilen dil tapışmagy» netijesinde bu düşünjelere «ekstremistik sag», «eskstremistik çep» we «merkezi sag», «merkezi çep» adalgalary goşuldy...

Işciler synpy 1848-nji ýylyň rewolýusiýasynda taraplaşma «demokratik sosialistler» bilen «yzagalaklar» hökmünde görüldi.

1871-nji ýilda Üçünji Respublikanyň yylan edilmegi bilen

birlikde adalgalar syýasy partiýalar tarapyndan oñlandy: Respublikaçy çep, Merkezi sag, Merkezi çep, Ekstremistik çep (1876) we Radikal çep (1881)... we ş.m. we ş.m. Şuny-da aýdyp geceýin: «Çep» we «sag» sözleei ilkibaşa garşydaşlary tarapyndan sögünç söz hökmünde ulanyldy. Hakykatda çepdäkiler özlerini köplenç «respublikaçylar», sagdakylar bolsa özlerini «konserwatiw» diýip atlandyrýardylar...

* * *

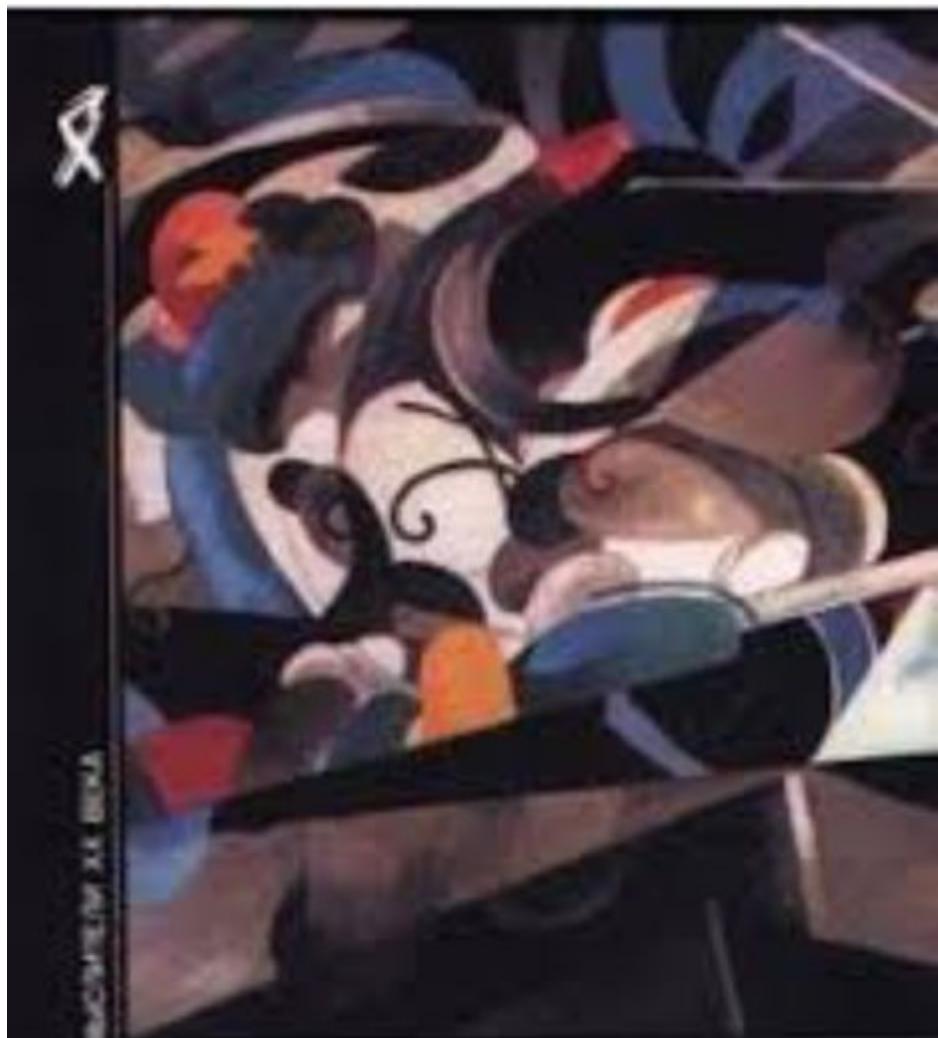
«Çep» we «sag» sözleriniň ulanşygy Fransiýadan beýleki ýurttlara ýaýrady. Mysal üçin, iňlis syýasatynda «sag» we «çep»

adalgalary ilkinji gezek 30-njy ýyllaryň ahyrlarynda Ispaniýanyň graždanlyk uruşyna degişli jedeller bilen ulanşyga girdi. Täsin ýeri, ispan graždanlyk үрşunda faşist falangistler «sag» we «çep» düşunjeleriniň ýokdugyny (senkretik syýasaty) ilkinji bolup orta atan hereket boldy! Dünýäde umuman alanda çep ganat azatlyk, deňlik, doganlyk, adam hukuklary, progressiwlik, reforma, internasionalizm ýaly pikirlere, sag ganat häkimiýet, ierarhiýa, tertip-düzgýn, watansöýüjilik, borç ýaly düşunjelere agram berdi.

Iki düşunjäniň her ýurtda aýry-aýry manysynyň bardygyny-da nygtamak gerek:

Öňler köpçülük bölünüşigiň düýp faktorynyň «synpdygyny» pikir edýärdi. Aýratynam Günbatarda kapitalistik ykdysadyyetler ösdüğüçe, aristokratiýanyň ýerini buržuaziýa eýelediğiçe, ýewropaly işçiler synpy koloniýalardan gelýän düşewüntlere «şärikdeş» edildiğiçe «synp» nygtamalaryny azaltdy.

Galyberse-de, Sowet Soýuzynyň dargamagy Günbataryň syýasy partiýalarynda düýpli üýgeşmelere getirdi. Günbatarly-Günbatarçy partiýalaryň ykdysady-syýasy çemeleşmelerinde çep bilen sagyň arasynda ideologik tapawut azalmaga başlady. Bölünüşik awtoritarlyk, dünýewilik, jynsyýetçilik, feminism, daşky gurşawyň hapalygy, etnosite ýaly meselelere tarap taýdy... Mysal üçin:

АЛЕН
СУЖДЕНИЯ

kitapcy.ru

* * *

Neoliberalizmiň çepdäki «Üçünji ýolunyň» wekili Toni Bleýr 2006-njy ýykda Angliýanyň premýer-ministri bolup işleýän döwri syýasatdaky esasy bölünüşige çep-sag däl-de, açyk-ýapyk hökmünde baha berdi. «Açyk» saýlawçylar medeni taýdan liberallaşmaga, köpmedeniýetlilige, globallaşmaga meýilli bolup, «ýapyk» saýlawçylar medeni taýdan konserwatiw, göçe garşıy bolmak ýaly goragçylyga ýakyn durýardı!

Ýagny... Syýasy çemeleşme diňe sosial-medeni meseleleriň üstünden amala aşyrylmaga başlandy. Ýygy-ýygydan ýeke çep-sag

gurşawynyň syýasy garaýylardaky köpdürliliği kesgitlemek üçin ýeterlik däldigi öñe sürüldi.

«Deňlikçilik» ýaly sosial adalat talaplary ýatdan çykaryldy. «Imperializm» komplimasiýaçy düşünje ýaly görkezilmäge başlandy!

Hem dünýäniň çar künjünde her garaýyşy gurşap alan we adyna «beýik çadır partiýalary» diýilýän strukturalar orta çykdy.

Şeýle-de: ekstremistik çepiň we ekstremistik sagyň garşıdaş uç däl-de, birmeňzeşdigini öñe sürýän «at naly teoriýasy» orta atyldy!

Netijede:

Öz ideologiýasynyň mümkün bolan ýeke-täk syýasy garaýyşdygyny öñe sürýänler çep we sag düşunjeleriniň «möwritiniň geçendigini» öñe sürdi!

“Alen” tahallusyny ulanan fransuz akyldary Emil-Ogýust Şartýeniň 1931-nji ýylda aýdan sözünü mysal getireýin:

«Adamlar maňa sagcy partiýalar bilen çepçi partiýalar bölünisiginiň häzirem güýjuniň bardygyny-yokdugyny soranylarynda kelläme gelýän birinji zat şu: Bu soragy berýän adam gürrünsiz çepçi däl».

Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 27.02.2024 ý. Publisistika